

Η Υπόθεση ενός “μετα-δομιστικού αναρχισμού”.....

Η μεταδομιστική σκέψη (Foucault, Deleuze, Lyotard κ.ά.) μπορεί να λειτουργήσει ως πλαίσιο για την άρθρωση μιας εναλλακτικής πολιτικής φιλοσοφίας; Η μεταδομιστική σκέψη, από τη φύση της, δεν προβάλλει έναν καθολικό πολιτικό λόγο: επιλέγει συγκεκριμένες, οριοθετημένες αναλύσεις.¹ Περνάμε από την μακρο- στην μικρο-πολιτική. Τι συμπεράσματα μπορούν να εξαχθούν από μια εμβάπτιση του μεταδομισμού μέσα στην αναρχική παράδοση;

Μπορούμε να διακρίνουμε μεταξύ τριών τύπων πολιτικής φιλοσοφίας: 1. τυπική/τυπολογική/συμβατική, 2. στρατηγική και 3. τακτική.² Η «τυπική» πολιτική φιλοσοφία θέτει το εξής ερώτημα: ποια θα ήταν η φύση, ή τουλάχιστον τα βασικά χαρακτηριστικά, μιας δίκαιης κοινωνίας;³ Σε ρεύματα της μαρξιστικής φιλοσοφίας, χωρίς να λείπει το στοιχείο της ηθικότητας, η έμφαση δίνεται στην «ιστορική αναγκαιότητα». Το ουσιαστικό εδώ ζήτημα είναι η ιστορική αναγκαιότητα της απόκτησης ταξικής συνείδησης από το προλεταριάτο.

Στην «στρατηγική πολιτική φιλοσοφία», η ιστορία και οι κοινωνικές συνθήκες δεν εκτυλίσσονται από αναγκαιότητα αλλά είναι ευμετάβλητες, μερικές φορές κινούνται ακόμη και οπισθοδρομικά. Εδώ το ιστορικό-κοινωνικό ερμηνεύεται με όρους ηθικών επιταγών, και παράλληλα το ηθικό πρόγραμμα περιορίζεται ή ακόμη (μερικώς) καθορίζεται από τις υφιστάμενες ιστορικές συνθήκες. (Χαρακτηριστικό παράδειγμα στρατηγικής διαλεκτικής σκέψης είναι αυτή του Lenin). Μια στρατηγική πολιτική φιλοσοφία εμπεριέχει μια ενοποιημένη ανάλυση της πραγματικότητας και προσβλέπει σε έναν μοναδικό στόχο. Η στρατηγική σκέψη μπορεί ίσως να εικονογραφηθεί ως μια σειρά ομόκεντρων κύκλων: η εξουσία εκπηγάει, τουλάχιστον κατά κύριο λόγο, από το κέντρο όπου εστιάζεται η κύρια προβληματική: εάν η ανάλυση της οικονομίας είναι η κεντρική προβληματική, τότε η οικονομική δομή θα πρέπει να είναι η θεμελιώδης πτυχή της εξουσίας. Από αυτά προκύπτει η αναγωγικότητα της στρατηγικής σκέψης: όλα τα (περιφερειακά) προβλήματα μπορούν να αναχθούν στο κεντρικό.

Στην «τακτική» πολιτική φιλοσοφία η απεικόνιση του κοινωνικού-πολιτικού κόσμου ως ομόκεντρων κύκλων, θα πρέπει να αντικατασταθεί από ένα δίκτυο διατέμνουσων γραμμών. Δεν υπάρχει κάποιο κέντρο όπου πρέπει να τοποθετηθεί η εξουσία. Η πολιτική είναι μη αναγώγιμη και αναδύεται από πολλά και διάσπαρτα σημεία του κοινωνικού χώρου. Αυτά δεν σημαίνουν ότι δεν υπάρχουν πυκνότερες, σε ορισμένους κόμβους, συγκεντρώσεις της εξουσίας: οι γραμμές για να σχηματίσουν το δίκτυο διασταυρώνονται, ενώ την ίδια στιγμή μάλιστα δεν είναι όλες το ίδιο έντονες. Αυτό που πρέπει να τονίσουμε είναι πως η εξουσία συμπυκνώνεται μεν στους κόμβους αυτούς αλλά δεν πηγάζει από εκεί.

Στην περίπτωση της στρατηγικής πολιτικής φιλοσοφίας, μπορούμε να υποθέσουμε ότι κάποιοι είναι ιδιαίτερα εύστοχα τοποθετημένοι στο χώρο ώστε να μπορούν να αναλύσουν «σφωστότερα» την κατάσταση και να οδηγήσουν την αντίσταση στη νίκη: η καλή τοποθέτηση μπορεί να πηγάζει πιθανόν από την γνώση του συγκεκριμένου πεδίου, από άμεση εμπλοκή σε αυτό ή από μια θέση στην κοινωνική ιεραρχία η οποία επιτρέπει αποτελεσματική πρόσβαση στα απαιτούμενα μέσα για έναν αγώνα ενάντια στην εξουσία. Μια απόρροια όλων αυτών είναι και η σύνδεση στρατηγικής φιλοσοφίας με ένα κόμμα υπεύθυνο για την καθοδήγηση της πάλης.

Η τακτική πολιτική φιλοσοφία με δεδομένη μια αντίληψη της εξουσίας ως αποκεντρωμένης και διάχυτης στο κοινωνικό ιστό, απορρίπτει την ιδέα μιας απελευθέρωσης με τη αρωγή κάποιου είδους «πρωτοπορίας». Η μεταδομιστική κριτική της αναπαράστασης και αντιπροσώπευσης σημαίνει ακριβώς αυτό. Οι Foucault, Deleuze και Lyotard ανήκουν σε αυτή την παράδοση «τακτικής αντίληψης του πολιτικού».

Η παράδοση εκείνη στην πολιτική φιλοσοφία η οποία, παρ’ ότι διαμέσου πολλών εκπροσώπων της προσεγγίζει ενίοτε μια στρατηγική αντίληψη της πολιτικής, ωστόσο βρίσκεται κοντύτερα σε μια τακτική σκέψη και έχει πολλά κοινά στοιχεία με την μεταδομιστική προσέγγιση, είναι ο κλασικός αναρχισμός. Μπορεί ο αναρχισμός να προσφέρει το γενικό πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορούμε να εντάξουμε και να καταλάβουμε καλύτερα τη μεταδομιστική πολιτική;

Όπως και ο μεταδομισμός, ο αναρχισμός απορρίπτει οποιαδήποτε αντιπροσωπευτική πολιτική παρέμβαση. Η συγκέντρωση της εξουσίας αποτελεί προοίμιο κατάχρησής της. Οι αναρχικοί επιζητούν την πολιτική δράση σε μια πολλαπλότητα μη αναγώγιμων (μερικών και τοπικών) αγώνων: αποκέντρωση τοπική και λειτουργική.

Υπάρχουν πολλοί αναρχικοί οι οποίοι θεωρούν πως υφίσταται συμμετρία μεταξύ εξουσίας και αντίστασης: ο λόγος δηλαδή για τον οποίο πρέπει η πάλη να είναι αποκεντρωμένη είναι ακριβώς επειδή η εξουσία είναι διασπαρμένη και ασκείται σε απειράριθμα σημεία του κοινωνικού σώματος. Ωστόσο, άλλοι αναρχικοί, περισσότερο κοντά στην στρατηγική παράδοση, αντιμετωπίζουν την αποκέντρωση ως μια εναλλακτική λύση στην υφιστάμενη συγκεντροποίηση της εξουσίας.

Ακόμη, οι περισσότεροι αναρχικοί στηρίζουν την πολιτική τους παρέμβαση σε μια ενιαία κατανόηση και αντίληψη της “ανθρώπινης φύσης”: η “ανθρώπινη φύση” είναι (εγγενώς) καλή και γι’ αυτό δεν είναι στην πραγματικότητα καν αναγκαία η

¹ Η γενεαλογία είναι «η μικροπολιτική επιστήμη» είναι το επιστημολογικό εργαλείο που μας επιτρέπει να έχουμε πρόσβαση στον μικροπολιτικό μας κόσμο. Σε αυτό το επίπεδο η γνώση είναι ένα πολιτικό όπλο, παράγει κατανόηση και αυτο-κατανόηση. Το γενεαλογικό σχέδιο είναι η πολιτική κριτική των μικροπολιτικών πρακτικών. Ο Todd May χαρακτηρίζει εύστοχα τον Foucault έναν «πολιτικό συγγραφέα γύρω από τη γνώση». Todd May: *Between Genealogy and Epistemology: Psychology, politics and knowledge in the thought of Michel Foucault*, Pennsylvania State University Press 1993.

² Todd May, *The Political Philosophy of Poststructuralist Anarchism*, University Park: Pennsylvania State University Press, 1994. (Βλ. κυρίως σελίδες 67 έως 155: Positivity of power, End of humanism, Post-structural anarchism, Question of ethics).

³ Ο John Rawls στο βιβλίο του *A Theory of Justice*, επιδιώκει να εντοπίσει τις αρχές τις οποίες όλα τα ορθολογικά (με προσωπικό συμφέρον) όντα θα επέλεγαν ως θεμελιώδεις για την κοινωνία τους. Οι αρχές στις οποίες καταλήγει είναι ‘η αρχή της ελευθερίας’, η ‘αρχή των ίσων ευκαιριών’ και η ‘αρχή της διαφοράς’ - αυτά χαρακτηρίζουν εκείνο που αποκαλεί «δίκαιη κοινωνία».

άσκηση της εξουσίας. Οι μεταδομιστές ασκούν ασφαλώς οξεία κριτική στην ίδια την υιοθέτηση μιας έννοιας «ανθρώπινης φύσης». Πολλοί αναρχικοί υποδεικνύουν ως λύση για το πρόβλημα του κοινωνικού μετασχηματισμού την διάλυση της συγκέντρωσης στην κορυφή της κοινωνικής πυραμίδας και την διανομή της εξουσίας στη βάση. Εν τούτοις αυτή η αντίληψη στηρίζεται στην υπόθεση ότι η εξουσία ασκείται (από ψηλά) «επί» της βάσης και όχι χαμηλά «στο επίπεδο» της βάσης. Ποιες συνέπειες προκύπτουν εάν δεχθούμε πως η εξουσία δεν καταπιέζει απλώς, ή καταπνίγει τα «νόμιμα αιτήματα» όσων βρίσκονται στα χαμηλά στρώματα της κοινωνικής ιεραρχίας, αλλά ‘συμμετέχει ενεργά’ στην ίδια την κατάστροφη και διατύπωσή τους;

Η εξουσία δεν ασκείται απλώς ως άρνηση και καταπιεστική δύναμη -από τα πάνω προς τα κάτω- αλλά λειτουργεί χαμηλά και οριζόντια, είναι παραγωγική... (Foucault). Δεν θα έπρεπε τότε, εκτός από το σχήμα των ομόκεντρων κύκλων να εγκαταλείψουμε και αυτό της κορυφής - βάσης;⁴

Στα σύγχρονα κοινωνικά κινήματα, υπάρχουν κοινές ηθικοπολιτικές δεσμεύσεις μεταξύ αναρχισμού και μεταδομισμού. Στους συγγραφείς που επεξεργάστηκαν και βάθυναν την κριτική του Nietzsche στον δυτικό ανθρωπισμό και τον Διαφωτισμό εντοπίζουμε σαφώς στοιχεία που ανήκουν στην θεωρητική σφαίρα της αναρχικής θεωρίας .

Εκτός από τις οφειλές του μεταδομισμού στον μαρξισμό, υπάρχει λοιπόν μια πιο υπόγεια σχέση με θέματα που προέρχονται από την αναρχική παράδοση: οι αναλύσεις του Foucault για την βιο-εξουσία, για την κυβερνητικότητα, οι παρατηρήσεις για την κοινωνία του ελέγχου δείχνουν μια τέτοια συγγένεια.⁵

Ο Foucault όπως και οι Deleuze και Guattari, πραγματικά δεν πέφτουν στην παγίδα ενός ηθικού απόλυτου ούτε ενός ηθικού σχετικισμού. Επωμίζονται εν τούτοις μια σειρά από ηθικο-πολιτικές δεσμεύσεις. Η ελαχιστοποίηση της ‘κυριαρχίας’ στην πρακτική μας (ατομική ή συλλογική) μπορεί να επιτευχθεί μέσω μιας «μικρο-πολιτικής» μάλλον παρά μέσω μιας πολιτικής βασισμένης στην κοινωνική πλειοψηφία και στην ‘ηγεμονία’. Ο «μετα-αναρχισμός» αποφεύγει την «ηγεμονία της ηγεμονίας» αλλά με ένα “αντίτιμο”: δείχνει υπερβολική ίσως εμπιστοσύνη στην «νομαδική» αντίληψη της υποκειμενικότητας, απορρίπτοντας όχι μόνο την καταναγκαστική ηθικότητα, αλλά και τις βασισμένες στην «συγγένεια» ηθικοπολιτικές δεσμεύσεις. Ίσως το κατάλληλο συμπλήρωμα του (μετα)μαρξιστικού και (νεο)φιλελεύθερου πολίτη, και του (μετα)αναρχικού νομάδα να είναι η μορφή του «σιδηρουργού» (“smith”) όπως την θεωρητικοποίησαν οι Deleuze και Guattari: «[...] προσφέρει τη μεγαλύτερη δυνατότητα για μια βασισμένη στην κοινότητα ριζοσπαστική κοινωνική αλλαγή στον 21^ο αιώνα».

Ο «σιδηρουργός» αποτελεί ένα είδος «κοινοτιστικού νομάδα» (communitarian nomad). Το πρόβλημα της «ηγεμονίας», όπως αυτό τέθηκε από τον A.Gramsci αναφέρεται στον ανταγωνισμό των κοινωνικών ομάδων για το νόημα, για την ταυτότητα, για την πολιτική εξουσία. Πρόκειται για διαδικασία και όχι για σταθεροποιημένη κατάσταση: ένας αγώνας κυριαρχίας ο οποίος εμπεριέχει ταυτοχρόνως εξαναγκασμό, συναίνεση, συνεχής αμφισβητήσεις, ανατροπές.⁶ Οι περισσότεροι κοινωνικοί επαναστάτες υιοθέτησαν την λογική της ηγεμονίας: στράφηκαν στην εγκαθίδρυση μιας «αντι-ηγεμονίας», μια αντιστροφή προς όφελος των καταπιεσμένων, ένα διαφορετικό είδος ηγεμονίας. Αυτό που διαφοροποιεί πολλά σύγχρονα κοινωνικά κινήματα από την παραπάνω λογική, είναι ότι ομάδες ακτιβιστών επιλέγουν να δρουν “μη-ηγεμονικά”, και όχι “αντι-ηγεμονικά”. Μέσα στα κινήματα αυτά μπορούμε να εντοπίσουμε ορισμένες τάσεις, αναρχικών κυρίως καταβολών, οι οποίες εκδηλώνουν αυτό που ο Richard J.F. Day ονομάζει «συγγένεια για την συγγένεια»: σχέσεις απαλλαγμένες από την καθολικότητα, μη εξαναγκαστικές, μη ιεραρχικές και βασιζόμενες στην αλληλοβοήθεια και σε «κοινές ηθικές δεσμεύσεις» (“affinity for affinity”). Το επιχείρημα του Day είναι πως όλες αυτές οι ομάδες και τάσεις στα σύγχρονα κινήματα μας βοηθούν να κατανοήσουμε την σταδιακή αντικατάσταση της «ηγεμονίας της ηγεμονίας» από την «συγγένεια για την συγγένεια».

Ένα από τα χαρακτηριστικά των νέων κοινωνικών κινήματων και δικτύων είναι η αμφισβήτηση μιας προκαθορισμένης ανάθεσης ιδιαίτερων ιστορικών καθηκόντων σε συγκεκριμένες τάξεις και η επερώτηση της πρωτοκαθεδρίας των αγώνων της εργατικής τάξης σε σχέση με όλους τους υπόλοιπους αγώνες. Τα διάφορα δε αναρχικά ρεύματα έχουν με σαφήνεια υποστηρίξει αυτό που αποκαλούν «κοινωνική» παρά πολιτική επανάσταση. Μπορούμε να ισχυριστούμε ότι στην πορεία του χρόνου ο κλασικός αναρχισμός προσέγγισε εν τέλει μια θεωρία «δομικής ανανέωσης» (“structural renewal”) : μικρής κλίμακας πειράματα οικοδόμησης εναλλακτικών τρόπων οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής οργάνωσης. Αυτό σημαίνει πρώτον, ότι καμία ιδιαίτερη μορφή ανισότητας ή καταπίεσης (ταξική, φυλετική, σεξουαλική ή ως προς τις ικανότητες) δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ο κεντρικός άξονας του αγώνα · δεύτερον, σημαίνει ότι είμαστε ανοιχτοί πάντοτε στην πρό(σ)κληση ενός Άλλου. Αυτή είναι και μια πρόταση που κατατίθεται : πολιτική της δράσης, κριτική ανάγνωση της αναρχικής παράδοσης υπό το φως της μεταδομιστικής, φεμινιστικής, μετα-αποικιακής, queer και αυτόχθονης κριτικής. Αντικατάσταση της λογικής της ηγεμονίας από μια λογική της συγγένειας η οποία εμπνέεται από την “χωρίς έδαφος αλληλεγγύη” και τη “διαρκή ευθύνη”.

ΑΥΤΟΝΟΜΗ ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ

⁴ Ο May παρουσιάζει την ηθική ζωή όχι ως ένα ζήτημα θεμελίων πάνω στα οποία πρέπει να οικοδομείται η πολιτική ανάλυση, αλλά ως μια πρακτική - αυτό που ο Wittgenstein αποκάλεσε «μορφή ζωής». Βλ. επίσης: Lewis Call: *Postmodern Anarchism*, Lexington Books 2002. Και: Saul Newman: *From Bakunin to Lacan*, Lexington Books 2001.

⁵ Richard J.F. Day: *Gramsci is Dead- Anarchist Currents in the Newest Social Movements*, Pluto Press/ Between the Lines 2005.

⁶ Antonio Gramsci: *Τα τετράδια της Φυλακής*, εκδ. εκδόσεις Ηριδανός.